

Revista *de Catalunya.*

146.

Nova etapa: desembre de 1999.

El “Diccionari” de l’Institut.
Aproximació a una altra aproximació (IV)

Aina Moll

---

7. Objectivitat i ideologia en les definicions: adjectivacions infamants o despectives per a grups humans (p. 66)

Estem d’acord que cal “defugir tota adjectivació infamant o despectiva aplicada a un grup humà”, i els crítics han reconegut que el *DIEC* ho fa, fins i tot, de vegades, d’una manera que els sembla excessiva, com en el cas ja comentat de *menjapà* que ara retreuen novament. Però consideren que “aquesta cura extrema” contrasta amb altres casos en què “s’admeten les desqualificacions més dures i grolleres per a grups humans” sense marcar-ne l’ús despectiu; “com a molt —diuen— s’hi afegeix un FIG. ‘en sentit figurat’ que, ben mirat, confirma més que no desmenteix les qualitats que s’atribueixen”.

Ara bé, els usos figurats resulten despectius o melioratius segons el valor negatiu o positiu que té el mot en sentit propi, o que li atribueix tradicionalment la massa dels parlants; i no cal dir que aquest valor es fa palès en la definició que se’n dóna. Penso, per

tant, que FIG hauria de ser la marca universal dels usos en sentit figurat (és perillós, per exemple, voler distingir entre *popular*, *familiar* o *col·loquial* i *vulgar*, en una època en què se senten dir, des de tribunes públiques i en boca d'altres autoritats, mots i expressions que fa trenta anys —i per molta gent d'edat, encara ara— eren considerats impropis de persones ben educades).

Aquests usos han arrelat secularment —en català i en moltes altres llengües— per circumstàncies culturals o històriques, i un diccionari, per modern que sigui, els ha de fer constar —almenys, és el que fan tots fins ara, i no crec que hagin de deixar de fer-ho. (Això sí, estic ben d'acord que convé evitar d'il·lustrar-los amb exemples: una cosa és constatar l'existència del mot amb aquest sentit figurat en el corpus de la llengua, i una altra fomentar-ne l'ús en la relació social d'avui.) Les “desqualificacions” que el *DIEC* fa en aquests casos no són pas més “dures i grolleres” que les que en fan els diccionaris d'altres llengües: busqueu a la darrera edició del *DRAE* i al “Moliner” els mots *alarbe*, *cafre*, *judío*, *jesuita* (al “Moliner”, també *jesuítico*) i veureu que en consignen l'ús figurat amb definicions idèntiques a les del *DIEC*, i que, “com a molt”, hi posen la marca *fig.* (el diccionari *Le Robert* actua igualment, excepte en el cas de *jesuita*, en què a més de consignar l'ús figurat de *jesuite* i dels seus derivats *jesuitique* i *jesuitisme*, els il·lustra amb citacions). D'altra banda, recordo la sorpresa que em causà, de jove, sentir aquest qualificatiu usat figuradament per un jesuita il·lustre, amb la més gran naturalitat.

8. Objectivitat i ideologia en les definicions: religió i moral (p. 67)

El paràgraf introductori d'aquest apartat demostra que els crítics comprenen la posició del *DIEC* —i de qualsevol diccionari que no incorpori marques temàtiques— en el camp de la religió i la moral (vegeu, p. e., al *DRAE* les veus *novena*, *rosario*, *sacramento*, *santo*, *tracto*, *trisagio*, sense indicació del seu caràcter catòlic, i *pascua* o *sacrificio*, on es distingeix l'accepció referent a l'Església catòlica fent-ho constar expressament). Al final, però, exageren

precisant que “allò que en cap cas no és lícit de fer, en un diccionari elaborat a la fi del segle XX, és donar per descomptat que *la religió és la catòlica*”. Ells han explicat molt bé que “la cultura occidental està profundament impregnada de la religió cristiana, i la catalana, en concret, del catolicisme”. És una realitat innegable que justifica que les definicions, en aquest camp, es facin “per defecte”: el que es dona per descomptat és que, si no s’indica altra cosa, les definicions es refereixen a aquesta realitat —i és segur que s’interpreten així, independentment de la posició ideològica dels redactors i dels usuaris del diccionari. El *DRAE* segueix el mateix sistema (vegeu, p. e., *imam* —o *imán*—, *papista*, *rabino*, *sacerdote*).

Només en el cas de *dèbit conjugal* penso que tenen raó: la definició del *DGEC* em sembla preferible a la del *DIEC* —i la del *DRAE* preferible a aquesta.

9. Objectivitat i ideologia en les definicions: institucions i adscripció nacional (ps. 68-70)

Respecte d’aquest apartat, cal dir el mateix que de l’anterior: les definicions es donen “per defecte”: seria absurd precisar en cada cas “a l’estat espanyol”, “dins l’exèrcit espanyol” etc. En conseqüència, quan el terme s’aplica a realitats de fora de l’estat espanyol —per exemple, a Andorra, *lleï qualificada*—, cal fer-ho constar.

M’estranya —però ho comprenc— que en aquest camp els quatre crítics oblidin la “neutralitat ideològica” que ha de tenir un diccionari i que tan sovint invoquen, i ens facin una arenga patriòtica que personalment comparteixo (he emprat sempre *Països Catalans* i la terminologia que en deriva, fins i tot en l’etapa en què tots els partits polítics l’evitaven com si fos tabú), però que no podem suposar compartida per tots els usuaris del *DIEC*. Les definicions d’aquest es refereixen a la situació institucional i jurídica actual, i això, com en el cas de la religió, no implica cap posició ideològica determinada per part de l’IEC.

Quant a *barcelonista* i *espanyolista*, són evidentment suprimitables, però penso que si no fossin al *DIEC*, els afeccionats al futbol

—inclosos els del País Valencià i les Illes— els trobarien a faltar, sobretot el primer. No sé què passa a València. A Mallorca, és possible que si el Mallorca es manté a primera divisió, pugui arribar a plantejar-se la conveniència d'incorporar *mallorquinista* al diccionari amb el mateix rang que els altres dos, però fins fa ben poc la rivalitat local era entre el Mallorca i l'Atlètic de Balears —i en determinades èpoques, el Constància, mentre que, en el *primer nivell*, la rivalitat ha estat sempre entre *barcelonistes* i *madridistes* (terme que tal vegada alguns troben a faltar en el *DIEC*). Perdoneu aquesta digressió *futbolera*: m'ha semblat necessària, perquè el comentari que se'n fa a l'*Aproximació* més aviat perjudica que no afavoreix el pancatalanisme que els seus autors —com jo mateixa— defensen.

Només en dos punts estic d'acord amb ells, en aquest apartat: cal incorporar les Corts Valencianes a l'entrada *cort*, i a l'entrada *President*, suprimir la definició “Cap del govern autònom de Catalunya” i substituir-la, si es vol, per l'exemple *President de la Generalitat*.

c) *Manteniment i canvi en les marques de variació lingüística* (p. 70)

Aquest apartat comença recordant que “en altres apartats específicament, i de manera ocasional al llarg de tot aquest treball, hem considerat el tractament que el *DIEC* havia donat al marcatge de la variació geogràfica, en la mesura que cal determinar-ne alguna restricció d'ús, i del caràcter terminològic de les formes lèxiques o d'algunes de llurs accepcions. I hem vist les malvestats a què podia portar la decisió, tècnicament indefensable, de suprimir les unes i les altres [...]”. A continuació ve l'anunci que ara tractaran de dos [*sic*] altres classes de marques de variació lingüística, i ho fan en dos apartats:

1. *Les marques de variació funcional* (ps. 70-72).
2. *Les marques de variació cronològica* (ps. 72-76).

Jo també vull recordar que m'he referit a les marques temàtiques i de variació geogràfica en els apartats en què ells ho fan específicament (cap. II, 3 i II, 5, respectivament) i també en alguns dels casos en què ho fan "ocasionalment" (no tots, però: en l'apartat 8 que acabo de comentar, sobre religió i moral, hi dediquen un paràgraf que he passat per alt, per evitar reiteracions inútils). Em limitaré, doncs, a recordar l'essencial del que n'he dit: que el *DIEC* no ha *suprimit* les marques temàtiques, ja que el *DFabra* no en porta: s'ha limitat a *no incorporar* les que porta el *DGEC*; i que ha mantingut les marques dialectals del *DFabra* (i en certs casos, del *DGEC*), deixant sens dubte per a la segona edició la regularització total de les marques (de tota mena) que no es va emprendre perquè no podia improvisar-se en el curt termini en què l'IEC s'havia compromès a elaborar-lo.

Això darrer no és una suposició meva. Es dedueix ben clarament de l'apartat 8 de la *Introducció* de Badia i Margarit (ps. xxxvi-xviii), i especialment del paràgraf següent: "La Secció Filològica es veié compel·lida [per la petició del Govern de la Generalitat] a fer allò que altrament ja s'havia anat convertint en el seu gran projecte, però que no se sentia capaç de dur a terme, si doncs no es modificaven els condicionaments de la seva actuació (com ha quedat explicat al paràgraf 4). I bé, sota els nous condicionaments fixats, *tindríem enllestit, d'una reelaboració de l'obra, tot allò que fos factible en un termini de dos anys*. Conclusió important, que el lector ha de tenir present en tot moment: *en relació amb les edicions anteriors del diccionari, hi hem introduït les modificacions que la Secció Filològica ha acordat explícitament i formalment de fer-hi* (i que detallarem en això que segueix). *Si no, totes les seves altres característiques han romàs intocades, de manera que aquestes conserven la fesomia que en rigor data de 1932*" [els subratllats són meus].

Més clar, aigua. I davant aquesta claredat, hom es demana com és possible de fer honestament una crítica del *DIEC* prescindint d'aquestes explicacions. És clar que els crítics poden manifestar-se en desacord amb la decisió, però comentar minuciosament, en el to que ho fa l'*Aproximació*, els aspectes del *DIEC* que mantenen intocat el *DFabra*, equival a fer una rebentada d'aquest, que Fabra

no mereixia i amb la qual estic segura que el poble català no pot estar d'acord.

En el termini de què disposava la Secció Filològica, era impossible d'establir criteris definitius —tant per a les marques temàtiques i dialectals com per a les funcionals i cronològiques— i aplicar-los coherentment. I els quatre crítics no poden ni tan sols al·legar que l'IEC tenia el recurs d'adoptar les solucions del *DGEC*, ja que reconeixen que “aquest aspecte de les marques de variació funcional i cronològica és força deficient en el *DGEC*, amb irregularitats, fluctuacions i contradiccions no gaire diferents de les que hem observat en el *DIEC*” (p. 75). Aquesta tasca ha de fer-se per a la segona edició —per a la qual no hi valen presses, ara que ja tenim diccionari normatiu.

IV. CRITERIS INTERNS

1. *Homonímia i polisèmia en la representació de les entrades* (ps. 76-79). 2. *Mots principals i secundaris* (ps. 79-83). 3. *L'expressió de les categories gramaticals* (ps. 83-85). 4. *La indicació del plural* (ps. 86-88). 5. *L'ordenació alfabètica* (ps. 88-89). 6. *Redacció i correcció* (ps. 89-92)

Després de pensar-hi, he decidit prescindir del comentari detallat d'aquest capítol IV, en la meua “aproximació a l'*Aproximació*”. En primer lloc, perquè comportaria afegir una cinquena part al meu treball, i ja he abusat prou de la benevolència de la “*Revista de Catalunya*” i de la paciència dels seus lectors, però també —i principalment— perquè resultaria inútil per a la majoria d'aquests.

En efecte, els criteris interns són importants per a la realització d'un diccionari, però —el seu nom ja ho diu— no es trasllueixen de manera perceptible per a l'usuari.

D'altra banda, la majoria de les seves objeccions es refereixen a casos de manteniment del criteri de Fabra en punts que els altres diccionaris han corregit (com la presentació d'un mot en una o dues entrades: vegeu, p. ex., *fusell*, *bacó*, *franc* —p. 78) —formen

part, doncs, de les coses que “han restat intocades”, d’acord amb l’explicació de Badia que acabem de recordar— o bé a canvis que el *DIEC* comparteix amb altres diccionaris i que marquen un progrés clar (per exemple, deixar d’indicar “intr. i tr.”, o viceversa, com a categoria gramatical dels verbs que poden fer les dues funcions per a reprendre després l’una o l’altra en cada accepció), que en algun cas queda desdibuixat per una causa aliena al criteri en si (en el cas de *parlar*, per exemple —p.84—, només la manca de numeració de les accepcions, que els crítics addueixen novament, sembla donar-los la raó). Per a la gran majoria d’usuaris, són detalls sense importància.

És clar que hi ha algun punt en què m’hauria de manifestar d’acord amb ells (pl. de *fax*, p. ex.) i altres en què m’agradaria fer puntualitzacions (*pernil* i *cuixot*, p. ex.) o demostrar que “miren massa prim”; però tenen poc pes dins el conjunt i prefereixo renunciar-hi, per ara. Només m’interessa deixar constància de la meua posició respecte de dos criteris de caràcter general: la importància —relativa— de la distinció entre *mot principal* i *mot secundari* i la innovació del *DIEC* consistent en “la doble entrada amb forma plena també per al femení que s’ha atorgat als substantius (*obrer obrera*), però no als adjectius (*treballador -a*)”.

Mots principals i secundaris

Els quatre crítics introdueixen el punt 2 del capítol IV de la manera següent: “Davant la concurrència de sinònims, els diccionaris que pretenen fer una funció estandarditzadora en proposen generalment un com a prioritari o principal, on figura la definició, en detriment de la resta, els secundaris, que simplement remetent a aquell.” Seria més exacte de dir que això ho fan els diccionaris que presenten un corpus lexicogràfic ja estandarditzat, és a dir, que no presenten *propostes*, sinó *models*, a una massa de parlants que reconeix i accepta les prioritats (per exemple, en el cas que he comentat del castellà *niño*, molts pares que no empren aquest mot en la seva conversa habitual se sentirien ferits si el mestre del seu fill,

en una conversa d'avaluació d'aquest, els parlés de *su crío*) i per tant *espera* que el diccionari les respecti en les definicions. En un diccionari que ha de fer una funció estandarditzadora, com el *DIEC*, les propostes de prioritats no es poden fer “en detriment” dels sinònims “secundaris”, sobretot si els parlants d'una part important del territori els tenen per principals.

A continuació, ve la pregunta: “què ocorre quan hi ha derivats d'un mot secundari?”, amb aquesta exemplificació: “*granera* és considerat mot secundari respecte a *escombria*; ara bé, quan definim *granerada* com a ‘cop donat amb una...’, s’hi ha d’emprar *granera*, que és la que justifica l’arrel a què s’aplica el sufix *-ada*, o s’hi ha d’usar el mot principal, *escombria*?” Òbviament, la bona opció és la primera, que és la que ha pres el *DIEC*. Però en realitat es tractava d'una pregunta retòrica, a fi de respondre que “en el *DIEC* hi manca una línia coherent” i de justificar la resposta amb diferents exemples. Si ho he entès bé, ells serien partidaris, un cop donada l'equivalència de significat d'un mot amb un “sinònim prioritari”, d'usar aquest en tota altra ocasió, amb la possible excepció de les definicions dels derivats del primer (el *DRAE* no va tan enllà; si hi consulteu, per exemple, els sinònims de l'equivalent de *guineu* —*zorra, raposa, vulpeja, vulpécula*— i els seus derivats, veureu que els tracta de manera força semblant al *DIEC*). Així, censuren que s'usi la variant mallorquina *tomàtiga* “en comptes de la forma principal *tomàquet*”, en la definició del mallorquinísim *trempó* [el *DIEC* porta l'entrada *tomàtiga*, amb remissió a *tomàquet*], perquè “cal esperar que, fora dels casos esmentats de derivats, el diccionari normatiu utilitzi en les definicions els mots (o les formes gramaticals) que precisament són principals en virtut de la preferència que el mateix diccionari proposa”. És a dir, que els “mots secundaris” només figuren al diccionari normatiu per informar els possibles usuaris de l'existència d'un sinònim preferent que convé utilitzar en lloc d'aquell... D'aquí a predicar que els mallorquins s'oblidin de *tomàtiga*, els valencians de *tramús* i la meitat dels catalanoparlants de *granera*, només hi ha una passa. No cal dir que en el *DIEC* —ja ho he repetit sovint— “mot secundari” no equival a ‘mot rebutjable’ ni a ‘mot prohibit’.

Ser. Entre els mots que addueixen com a prova de la incoherència del *DIEC*, hi ha una “forma gramatical”: “*Ser*, com a infinitiu, remet a *ésser*. Amb tot, topem amb aquesta forma secundària usada amb profusió, i això tant en subentrades i exemples nous, del tipus *ser l’hòstia* i *ser molt puta*, com en exemples calcats —i conscientment rectificats, doncs, del *DFabra*, on aquest posava *ésser*.”

I ben fet que fa! Aquest és un d’aquells casos en què la Secció Filològica ha fet més cas de l’Alcover-Moll i el Coromines que els crítics que l’acusen de no consultar-los prou. El *DCVB* porta l’entrada *ESSER* o *ÉSSER* o *SER* i demostra a bastament —amb la transcripció fonètica— que la forma *esser* està molt més estesa que *ésser*, i *ser* encara més que les altres dues. El *DECLC* porta l’entrada *ÉSSER* o *SER*, i diu que “en català va predominar la primera des dels orígens” i que “més modernament, en lloc d’aquella (encara vulgar a l’Alt Empordà i Rosselló), han aparegut variants *essèr* [no sé per què l’accentua] (balear sobretot) i *ser*, aquesta última molt més estesa, més o menys en tot el domini; la llengua literària moderna ha oscil·lat entre *ésser* i *ser*, que ha guanyat terreny sobretot en el segle XX, i potser és la que hi predominarà; llevat amb valor substantivat, amb el qual fóra molt aconsellable de continuar donant la preferència a *ésser*”. Moll creia, en canvi, que la forma clàssica era *esser* (< *ESSERE, incorporat analògicament a la segona conjugació llatina, i no *ésser* < *ÉSSERE, adaptat a la tercera > francès *être*) i en els seus escrits emprà sempre *esser* o *ser*. Sigui com sigui, és absurd entestar-se a mantenir com a principal una variant que avui només és viva en una petita part del territori i que en general es manté només per influència literària en els registres formals (emprar-la en expressions vulgars, com *ésser l’hòstia* o *ésser molt puta*, és una incongruència), sobretot havent-n’hi una altra —*ser*, que personalment he adoptat ja fa temps, que es diu gairebé a tot arreu i que és admesa per la normativa. Sóc partidària, doncs, no sols de presentar *ser* en condicions d’igualtat amb *ésser*, sinó de donar-li la preferència (tret de l’ús substantivat, que, com diu Coromines, és convenient de mantenir intacte, com a terme de filosofia i de biologia), però reconec que la SF ha actuat prudentment, en mantenir *ésser* com a forma principal, tot usant “amb profusió” *ser* en exemples i definicions.

La doble entrada en els substantius

En canvi, estic d'acord amb els crítics a considerar poc afortunada la innovació del *DIEC* consistent en “la doble entrada amb forma plena també per al femení que s’ha atorgat als substantius però no als adjectius” (p. 84). La intenció indubtablement és bona —reflectir (i així reforçar) el paper de la dona en la societat d’avui—, però és veritat que “entre les categories nominals la fluïdesa és tan gran que molts adjectius funcionen també normalment com a substantius i a l’inrevés”, i la diferència de tractament pot resultar desorientadora. No és que estigui d’acord amb l’anàlisi que fan de casos concrets: tal com jo ho veig, tret d’alguns lapsus, com *edetà-ana* entrat com a adjectiu, el *DIEC* ha estat coherent en l’aplicació d’aquest nou criteri: *obrer* és originàriament substantiu (<ll. OPERARIUS ‘el qui fa l’obra’ i adquireix posteriorment funcions d’adjectiu —*dia obrer*, i més tard *sindicat obrer*, *comissions obreres* etc.—, mentre que *treballador* és un adjectiu derivat de *treballar*, que posteriorment adquireix funcions de nom; i en l’estat actual de la llengua, els gentilicis antics —*indiget*, *contestà*— són generalment noms, mentre que en els moderns —*empordanès*, *mallorquí*— predomina l’ús en funció adjectiva). Però la doble entrada del que es presenta com a nom sembla donar-li prioritat sobre l’altre —quan, en el cas d’*obrer obrera* i *treballador -a*, la situació és més aviat la contrària. Per a un consultant superficial, resulta sorprenent que *administrador* i *administratiu*, p. e., o *regidor*, tinguin entrada com a adjectius i *administrat administrada*, *diputat diputada* tinguin entrada plena. És clar que la sorpresa ve de la manca de costum de prendre en compte aquesta distinció, i que el criteri és perfectament defensable; però no veig que tingui avantatges suficients per a exigir del consultant aquest esforç de comprensió.

V. CONCLUSIONS (ps. 93-96)

Els quatre autors comencen aquest capítol de recapitulació declarant que “saben pla bé, fins per experiència personal, què signi-

fica la realització d'un projecte com el *DIEC*", que en coneixen el pla d'actuació i els criteris generals prevists, que no dubten "ni de la noble ambició que presidia el projecte, ni de la correcció amb què s'havia planificat tècnicament", ni tampoc "de la gran quantitat d'esforç i d'entusiasme que van esmerçar-hi les persones que s'hi van veure involucrades directament". Admiren "la gran feina material" que hi ha darrere el *DIEC* i que s'hagi fet en no més de tres anys, i conclouen: "Però no hi ha dubte tampoc que alguna cosa fonamental va fallar perquè el resultat de tanta energia esmerçada sigui un producte altament deficient i insatisfactori."

A continuació enumeren, en la forma cíclica *in crescendo* a què ens han acostumat, les conclusions que consideren que han ben documentat al llarg de l'estudi. Hi podem distingir set fases, que exposaré amb força amplitud (els subratllats són meus).

En la primera fase, resumeixen en dos punts la seva visió:

1r. "*El DIEC ha fracassat a l'hora d'esdevenir, per la seva aportació, el diccionari de referència de la llengua estàndard*", ja que "no ha estat capaç d'actualitzar el *DFabra* més enllà del que *ja ho havia fet el DGEC*" ni de superar la tercera edició d'aquest, ni ha aprofitat prou "la ingent massa de materials" del *DCVB* i el *DECLC*.

2n. Tampoc "*no ha demostrat el rigor que s'ha d'esperar d'un diccionari estandarditzador*": al llarg de l'estudi han constatat a bastament, a parer seu, incoherències greus i mancances o errades de tota mena, des de quasi tots els punts de vista.

En la segona fase reblen el clau contrastant aquest fracàs del *DIEC* amb "les expectatives que els seus responsables havien creat", i constaten, d'una banda, que "*el DIEC no s'ha revelat com el diccionari de llengua general exhaustiu i coherent que hauríem d'esperar, si més no, després de les aportacions d'Alcover i Moll i Coromines*", i de l'altra, que en el tractament de la terminologia, *ha significat un pas enrere tècnic de gran abast*, amb "la supressió dels indicadors terminològics": ha introduït l'ambigüetat en aquest camp, "ha trinxat o trasbalsat terminologies ben establertes", especialment en els camps de la zoologia i la botànica, i "*ha desgavellat tot un sistema de formació de termes cultes (tipus infraestruc-*

tura o *biosfera*)” i en les normes sobre el guionet. I conclouen: “tot això fa aparèixer com a insegura i poc rigorosa, i certament poc responsable, la posició de la Secció Filològica pertocant a la situació actual del procés estandarditzador de la llengua catalana”.

Tercera fase: És “preocupant” l’actuació de la Secció Filològica pel que fa a la *incorporació de castellanismes*, “en una pràctica que sembla abandonar el projecte dreçat per Fabra i mantingut per l’IEC fins ara”, la qual cosa equivaldria a “acceptar massa coses i massa bàsiques perquè l’Institut, almenys, no ho hagués de justificar amb arguments convincents”. D’altra banda, “el *DIEC* fa tota la impressió d’haver estat elaborat sense una visió de conjunt, cosa que l’ha dut a la incoherència reiterada”, potser per efecte d’“un altre fet que salta a la vista, i és que el *DIEC* ha estat elaborat a correuita”. I novament la conclusió: “Això, que explica ben bé deficiències, no pot de cap manera justificar-les *en una obra que té la pretensió i, per tant, la gravíssima responsabilitat, d’èsser el diccionari de la llengua estàndard («normatiu», segons la terminologia dels seus responsables).*”

Quarta fase: “Potser perquè estaven atrapats” pel termini marcat per la Generalitat per a l’elaboració de l’obra, “els artífexs del *DIEC* s’han quedat a mitjan camí”: ni és el *DFabra* ampliat amb neologismes i altres mots que calia recollir, “que això ja ho havia fet el *DGEC*, ni és una obra innovadora respecte a la realitat lexicogràfica catalana”. “Segons que afirmen explícitament el president de la Secció Filològica i diversos membres de les Oficines Lexicogràfiques”, l’IEC ha renunciat “a una sistematització total de molts d’aspectes: a introduir la numeració de les accepcions i a introduir un exemple per a cadascuna d’aquestes, i a regularitzar l’estructura de les definicions provinents del *DFabra*” i “pel que es desprèn de l’anàlisi del *DIEC*, les renúncies a la coherència han afectat moltíssims altres aspectes”. “De fet, la Secció Filològica ha estat la primera a infringir moltes de les regles que ella mateixa acabava de proposar.”

Cinquena fase: “Els usuaris de la llengua tenen motius per a sentir-se ben perplexos d’aquesta urgència i demanar-se per què, *si ja es disposava d’una obra com el DGEC*, que cobria dignament el

corpus lexicogràfic estàndard d'acord amb les necessitats actuals, l'Institut no podia esperar-se el temps necessari per a elaborar una obra realment sòlida, valuosa i duradora, digna dels seus precedents." Comenten les modificacions al *DIEC* que l'Institut ha publicat en dos suplementos que "augmenten la impressió de provisionalitat i d'apedaçament que hom en treu", i afirmen que "malgrat els criteris encertats pel que fa a l'admissió de noves formes", hi ha hagut un *modus operandi* que en la pràctica els ha obviat, i això, "unit al desaprofitament quasi sistemàtic de les aportacions de Coromines i d'Alcover i Moll, fa molt difícil que amb successives edicions i sengles llistes d'esmenes es pugui redreçar".

Sisena fase: "Sembla com si la Secció Filològica no s'adonés que fora del seu recinte hi ha [...] moltes persones i institucions amb molts d'anys d'estudi de la llengua [...] i que aquestes persones i institucions, tot i potser creure en la conveniència de disposar d'un centre (acadèmia o com se'n digui) que sintetitzi propostes estandarditzadores, saben que l'*autoritat* de què aquest centre pugui ésser revestit només pot provenir del fonament científic i de la qualitat tècnica d'aquelles propostes. Així, cada vegada que es troben amb una mala solució en el *DIEC*, són posats en el dilema de, o bé apartar-se de la proposta dolenta de la Secció Filològica presentada com a *norma* per esmenar-la segons llur recte saber, o bé tancar els ulls i incórrer *disciplinadament* en el mateix error en què ha incorregut el *DIEC*."

Setena fase, que inicien amb una "constatació respecte al reconeixement intel·lectual de la tasca d'altri": "Per a tot usuari de la llengua culta [és a dir, per a les «persones i institucions» esmentades en el paràgraf anterior], la *GEC* i les tres edicions del *DGEC*, han estat, sense cap discussió, les obres lexicogràfiques de referència durant les darreres dècades." "No es pot admetre de cap manera, com es dedueix de les paraules i les declaracions amb què fou presentat el *DIEC*, que entre el *DFabra* i el *DIEC* no hi hagi hagut res. Diguem-ho ben clar: *l'únic precedent i l'únic referent del DIEC com a diccionari general no és l'obra de Fabra de 1932. Ho és, indefectiblement, l'obra lexicogràfica de la GEC, eficaçment plasmada, a efectes estandarditzadors, en el DGEC*"; n'és prova el

fet que “el mateix *DIEC*, malgrat silenciar-ho, no s’ha pogut estar de pouar-hi a raig fet, tant en les entrades com en les definicions” i “excepte en uns pocs aspectes molt concrets, el *DIEC* no ha sabut superar el diccionari de l’*Enciclopèdia* ni en l’estructura ni en el contingut”.

Conclusió final: “*Tot plegat són massa faltes, potser fins i tot de respecte, perquè es pugui parlar d’un diccionari que, més que per potestat «normativa», s’imposi per la pròpia autoritat, és a dir, parafrasejant la definició fabriana, pels seus mèrits i per la seva superioritat.*”

UNA VISIÓ MASSA PARCIAL

Tinc l’esperança que el lector que hagi tingut la paciència de seguir-me al llarg d’aquesta “aproximació a l’*Aproximació*”, hi haurà trobat elements suficients, si no per sentir-se d’acord amb moltes de les meves posicions, almenys per comprendre que les d’Esteve, Ferrer, Marquet i Moll són com a mínim igualment discutibles. Des del meu punt de vista, les seves conclusions són excessivament parcials i, per tant, injustes.

Em sembla que és evident que no tenen raó en el que fa referència a l’Alcover-Moll i el *DECLC* —és cert que l’IEC no els ha aprofitats “sistemàticament” (cosa impossible, en tan breu termini), però és ben clar que els ha consultats, i que en certs aspectes els ha respectats més que els seus crítics—, ni tampoc en l’acusació d’haver incorporat castellanismes a *dojo* —tal com ho hem anat veient, la majoria dels que *denuncien* com a tals són mots que ja figuraven inventariats al *DFabra*, al *DCVB* o al *DECLC*, o a tots tres.

Sí que en tenen quant a la *improvisació* —més ben dit, a la pressa— amb què es va preparar l’edició, però l’IEC ho ha reconegut amplament en la introducció del diccionari, i n’ha explicat a bastament el motiu. Que la urgència que manifestà el Govern de la Generalitat, de poder disposar del diccionari normatiu de la llengua, era immotivada, o que l’Institut no havia d’haver cedit a la seva

demanda, són opinions respectables, però que ningú no està obligat a compartir, i el públic català ha demostrat que no les comparteix: l'expectació amb què va acollir el *DIEC* i que ha obligat a fer-ne en poc temps dues reimpressions no és atribuïble a cap suposat "trionfalisme dels seus responsables", sinó a interès autèntic de la societat catalana. D'altra banda, és evident que l'IEC es guardà prou de llançar-se irreflexivament a la *improvisació*: conscient de les limitacions en què havia de moure's, optà per establir criteris per al futur —alguns, qualificats reiteradament d'*encertats* pels quatre crítics—, però els aplicà només en les noves incorporacions, tot mantenint en la resta l'elaboració de Fabra. Només en un aspecte aquesta mesura de prudència constitueix un error clar: la manca de numeració de les accepcions es pot considerar, sense pal·liatius, un defecte de la primera edició del *DIEC* —i així ho ha reconegut l'Institut, ja en la *Introducció*. Però les *renúncies* al·ludides en el que he anomenat *quarta fase* de les conclusions, o les *infraccions* dels criteris que la SF s'ha imposat ella mateixa (inclòs el de supressió de les marques dialectals, que hauria estat ben fàcil d'aplicar de manera general) no són tals renúncies, ni tals infraccions, sinó el resultat, acceptat per endavant, d'aquesta decisió —tan discutible com vulgueu, però, al meu entendre, altament responsable—, per tal de no comprometre el futur de l'obra per una actuació precipitada ni provocar innecessàriament reaccions hostils. Ben entès, aquesta prudència no li ha impedit d'aplicar d'una manera general les normes *noves* que considerava necessàries i que calia reflectir ja en la primera edició en el conjunt del corpus —compostos del tipus *infraestructura* i *biosfera*, ús del guionet—, que els autors de l'*Aproximació* insisteixen a qualificar de desgavellades i que a mi em semblen ben defensables.

Em sap greu que els quatre crítics no hagin sabut —o volgut— jutjar el *DIEC* en funció del plantejament de l'IEC, tenint en compte les explicacions que se'n donen a la *Introducció* —la qual cosa els hauria estalviat bona part de la feina, i ens hauria estalviat a tots el clima de malfiança o d'hostilitat envers la Secció Filològica que amb el seu treball han fomentat. Per això, parafrasejant al meu torn el paràgraf introductori de les seves conclusions, he de dir que també

sé, fins per experiència personal, què significa la realització d'un projecte com el *DIEC* (i la d'un treball com la seva *Aproximació*); que estic disposta a admetre que han actuat moguts per una *noble ambició* —si bé la voluntat de corregir el que consideren una injustícia els fa ser injustos, no sols envers l'IEC i la seva Secció Filològica, sinó envers el mateix Fabra—; i no dubto tampoc de la correcció amb què han planificat tècnicament el seu treball, ni de la gran quantitat d'esforç i d'entusiasme que hi han esmerçat. Però penso igualment que *alguna cosa fonamental ha fallat* perquè el resultat de la seva gran feïnada sigui “un producte altament insatisfactori”.

La cosa fonamental que ha fallat és que han bastit tot el seu raonament sobre una base falsa: considerar que el *DGEC* era ja l'actualització del *DFabra* i detenia, per tant, l'*autoritat* d'aquest. Així, analitzen el *DIEC* com si l'Institut l'hagués pres efectivament com a base del seu diccionari, de manera que quan en la seva anàlisi es parla de *supressió*, vol dir que hi ha *manteniment* de “la solució *DFabra*” i viceversa. Aquesta divergència de plantejaments no sols falseja els resultats del treball, sinó que, atribuint falsament al *DGEC* autoritat normativa, els fa arribar a la conclusió aberrant de desautoritzar la Secció Filològica i per extensió l'IEC, perquè les seves decisions no els agraden.

EL “DFABRA”, EL “DGEC” I EL “DIEC”

El plantejament correcte del treball seria un altre: La base del *DGEC* i del *DIEC* és la mateixa: el *Diccionari general de la llengua catalana* —elaborat per Pompeu Fabra a l'inici dels anys trenta per encàrrec de l'Institut d'Estudis Catalans i destinat a esdevenir el *diccionari normatiu* de la llengua catalana—, enriquit amb materials abundosos, seleccionats amb objectius diferents. Convinrà, doncs, comparar l'un i l'altre amb el *DFabra*, abans d'establir la comparació entre ells.

El diccionari Fabra, com a *diccionari general* que és, presenta un nombre volgudament limitat de neologismes terminològics, dins

un corpus d'unes 50.000 entrades. No numera les accepcions, ni tan sols les entrades homògrafes (vegeu, p. e., *bordó*); no du marques terminològiques, ni dóna definicions estrictament científiques dels mots d'especialitat: n'*explica* el significat —encara que sovint l'explicació o una part de l'explicació només serà entesa pels experts en la matèria (vegeu, p. e., *acrogin*, *bigota*, *bismut*, *borratja*, *borrissol*); per *explicar* certs adjectius i certs noms, empra amb profusió fórmules introductòries tradicionals, del tipus “dit de...”, “nom donat a...”, i no té inconvenient a definir-los “per negació”: “tot altre que...” (p. e., *mal -a*, *lluç*). En noms d'animals i plantes, prioritza un dels sinònims, del qual dóna el nom científic i una explicació que combina vocabulari especialitzat i detalls de forma, color, utilitat etc. i remet els geosinònims a l'entrada prioritzada (p. e., “*borrissol* Morróns (planta)”) etc. És de justícia dir que no desmereix gens al costat de qualsevol bon diccionari del seu temps, inclosos els de llengües amb gran tradició lexicogràfica, i per això mereix la fama que té entre els lingüistes i l'admiració que sempre li han dedicat els catalans.

El *Diccionari de la llengua catalana* (DGEC), fill de la *Gran enciclopèdia catalana* —obra benemèrita, fruit del treball col·lectiu d'un gran nombre de científics que durant llargs anys de franquisme hi treballaren amb esforç, i que no desmereix al costat de les enciclopèdies de grans llengües de cultura—, no és un diccionari general, sinó un diccionari enciclopèdic. Amb aquest caràcter és definit ben explícitament en la presentació i en el prefaci de la primera edició [Enciclopèdia Catalana S.A., Barcelona 1983], per Joan Carreras i Martí, director editorial, i Ramon Aramon i Serra, assessor lingüístic, respectivament..

Carreras diu: “Aquest Diccionari és [...] una obra col·lectiva, resultat d'un treball que es remunta, d'una manera indèstriable, a les primeres sessions de treball lexicogràfic del nucli inicial de redacció de la *Gran enciclopèdia catalana* [...]; és una obra col·lectiva que ha estat possible precisament perquè abans havia estat feta l'*Enciclopèdia*. Cal dir que la mateixa *Enciclopèdia* —en especial en el terreny del lèxic— difícilment hauria pogut arribar a bon terme sense tota una sèrie de treballs precedents [...]. Entre aquests tre-

balls és del tot imprescindible destacar, a risc de dir quelcom obvi, el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra i el *Diccionari català-valencià-balear*, d'A.M. Alcover i F. de B. Moll"; i a continuació esmenta una sèrie de diccionaris o vocabularis especialitzats publicats després de la *GEC*, que també s'han tingut en compte —“...en un lloc molt destacat, l'esperat *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines, els tres primers volums del qual ja són publicats”. Segons Carreras i Martí, doncs, el *DFabra* és una font important, però una font més, de la *GEC* —que ja havia pouat en altres fonts— i del seu derivat el *DGEC*.

Aramon diu: “El present *Diccionari de la llengua catalana* vol ésser una reducció —deixades de banda les extenses descripcions enciclopèdiques— de la *Gran enciclopèdia catalana* [...]. Els qui faran ús d'aquest *Diccionari* hi trobaran el tresor de la llengua comuna aplegat per Pompeu Fabra, vastament enriquit a base d'altres conegudes i valuoses compilacions lèxiques, entre elles el *Diccionari català-valencià-balear* d'Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll, i amb totes les correccions, addicions i supressions acordades aquests darrers anys per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans [el subratllat és meu] —moltes d'elles responen precisament a consultes de la direcció o de redactors responsables de la *Gran enciclopèdia catalana* [...]” És a dir, el *DGEC* és una reducció de la *GEC*, però en la part de llengua comuna *reproduceix el DFabra* (“el conté de cap a cap”, en paraules dels quatre crítics): és un diccionari enciclopèdic “empeltat de diccionari general”, ja que el lèxic de la llengua comuna hi és presentat, sovint literalment, a la manera fabriana. Ara bé, les addicions i les correccions al *DFabra* que es troben en el *DGEC*, no són “del *DGEC*” sinó de la Secció Filològica, que li feia arribar els acords presos en exercici de la seva missió. Tenia tota la raó M.T. Cabré en afirmar que el *DGEC* ha estat “una font [del *DIEC*] d'importància destacada per tal com ha estat avalat per l'IEC i ha pogut fer, així, una funció de suplència del diccionari normatiu actualitzat”.

D'on han tret, doncs, Francesc Esteve, Josep Ferrer, Lluís Marquet i Juli Moll, que el *DGEC* constitueix l'ampliació i actua-

lització del *DFabra* i que l'IEC l'havia d'haver pres obligatòriament com a punt de partida per al seu diccionari oficial? Ni el caràcter del *DGEC*, ni els objectius explícits dels seus responsables, ni l'actuació passada i actual d'Enciclopèdia Catalana SA envers l'IEC i el seu diccionari, no autoritzen a donar per bona aquesta versió. Sembla una pura invenció d'ells.

El caràcter enciclopèdic del *DGEC* és determinant, no sols en la compilació dels mots (hem vist que comprèn un 66% d'entrades més que el *DFabra*, i que la gran majoria de les noves són termes d'especialitat), sinó en els aspectes tècnics de la seva presentació: Les marques terminològiques són indispensables en un diccionari enciclopèdic, i el fet mateix de portar aquestes marques exigia un major rigor científic en les definicions —que no per això resultaven més comprensibles que les del *DFabra* per als consultants no experts en la matèria (vegeu, p. e., *bigota*, *bismut*), més aviat al contrari; i no els aportaven tampoc una major informació (compareu “*borrissol* Morrons (planta)”, del *DFabra*, mantingut pel *DIEC*, amb “*borrissol* BOT Morrons”, del *DGEC*).

El *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC és el diccionari oficial de l'Institut d'Estudis Catalans, és a dir, el “diccionari normatiu de la llengua catalana”. Com en general els diccionaris acadèmics, és un *diccionari general* que inclou només els termes científics i tècnics que es consideren necessaris perquè entren dins el bagatge de coneixements de “cultura general” dels ciutadans. Ha estat concebut i executat com a actualització del *DFabra*, enriquit amb aportacions de molt diverses fonts, entre les quals el *DGEC* té un lloc important, com a font directa o com a transmissor d'informacions que la *GEC* pouà en altres fonts. El *DFabra* era el punt de partida natural per a l'elaboració del *DIEC*: d'una banda, perquè aquest fet li donava el reconeixement oficial de diccionari normatiu que només tenia de manera oficiosa, per no haver estat proclamat com a tal per l'IEC, i de l'altra perquè havia estat concebut com a diccionari general i tot el seu contingut “cavia” dins el “diccionari que volia ser el *DIEC*”: només calia ampliar-lo i actualitzar-lo.

Ampliació i actualització només parcials en aquesta primera edició, per les circumstàncies d'urgència, i que, tal com s'explica a

la *Introducció*, comprenen només allò que la Secció Filològica ha acordat explícitament i formalment de fer-hi de 1992 ençà: l'enriquiment del corpus amb un gran nombre de mots —la majoria pertanyents a la terminologia científica i tècnica— inventariats pel *DGEC* (uns 15.000, segons l'*Aproximació*) i uns 5.000 més, majoritàriament provinents del fons dialectal, que ha manllevat a altres fonts, mentre la resta “conserva la fesomia que en rigor data de 1932”.

Si tenim en compte que les característiques d'aquesta fesomia determinen una part molt considerable dels retrets de l'*Aproximació* (fórmula introductòria “En... (tal matèria)”, o referència a un geosinònim principal, en lloc de marques temàtiques, definicions poc rigoroses des del punt de vista del científic especialitzat etc.), veurem que hi ha centenars d'aquests retrets (milers, si comptem els 15.000 termes del *DGEC* que no han estat recollits) que podrien resumir-se en un retret únic (que molts no compartiríem): el *DIEC* és un diccionari general, en lloc de ser un diccionari enciclopèdic. I si, a més, comptem les nombroses vegades en què els crítics admeten que el defecte que censuren en el *DIEC* es troba encara en el *DGEC*, que l'havia conservat del *DFabra*, o bé reconeixen que el *DIEC* ha recollit correctament, i fins i tot millorat, les correccions del *DGEC* al *DFabra*, arribarem a la conclusió que l'Institut d'Estudis Catalans ha tingut en el *Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana* una font important per a l'elaboració del seu —especialment, per a la selecció del vocabulari científic i tècnic, o en certs aspectes en què millorava l'obra fabriana, com la “feminització”—, però que són dos diccionaris clarament diferents, sense que la diferència afecti el grau de qualitat respectiu.

En resum, el *DIEC* té defectes i errades que són atribuïbles a les presses amb què va ser elaborat i que caldrà corregir amb una revisió acurada, però representa un pas endavant important respecte del *DFabra* —del qual manté l'esperit— i respon als objectius amb què va ser elaborat i a la demanda social i institucional que impulsà l'IEC a accelerar-ne la redacció i la publicació.

El Diccionari de l'IEC. Una aproximació sistemàtica és un treball minuciós que pretén demostrar el que els autors expressen, a l'inici de les conclusions, amb aquesta sentència: *el DIEC ha fracassat*. Confesso que em costa de comprendre'n les motivacions —*entenc* que es tracta de la reacció indignada, furiosa, davant la suposada “falta de respecte del treball d'altri” per part d'una Secció Filològica que, segons ells, “intenta fer creure que entre el *DFabra* i el *DIEC* no hi ha res”, però no veig que aquesta interpretació tingui fonaments sòlids— i em sorprèn el to en què s'erigeixen en jutges, no sols del *DIEC* i del *DFabra*, sinó del mateix *DGEC*. M'admira la seguretat que mostren d'estar en possessió de la veritat, no sols ells personalment, sinó en general les persones que, segons diuen, coneixent bé la llengua, es troben sovint en el dilema d'acceptar disciplinadament una “mala proposta” de la Secció Filològica o bé decidir esmenar-la *segons llur recte saber* (quina garantia hi ha que el seu “saber” sigui més “recte” que el de la Filològica? El meu va en general més del costat d'aquesta, però ja hem vist que hi ha casos en què estic d'acord amb els crítics). La seva poc dissimulada crida a la revolta contra l'IEC em preocuparia i m'escandalitzaria, si no pensés que és impossible “rebobinar la pel·lícula del temps” per retornar-nos a l'època en què Fabra i l'Institut eren víctimes dels “antinormistes”. L'autoritat de l'IEC, com la del Parlament per a legislar, està institucionalment consolidada, i malgrat el rebombori que ha armat aquest treball entre la gent del ram i l'intent de reactivació de la polèmica per a celebrar-ne l'aniversari, el públic ha rebut amb interès el *DIEC*, els mitjans de comunicació apliquen amb naturalitat les noves normes que hem vist titllades d'inaplicables —sens dubte més fàcils d'assimilar que les antigues— i la Secció Filològica rep el flux creixent de consultes i propostes de gent que té voluntat de col·laboració. Podem dir, doncs, que *l'Aproximació ha fracassat*.

I ja que ha fracassat, podem apreciar-ne alguns aspectes positius: d'una banda, el seu treball minuciós conté material aprofitable de cara a la segona edició del *DIEC* (ja hem vist que hi ha punts

en què des del meu punt de vista tenen raó); de l'altra, posat que en les qüestions de "doctrina lingüística" no hi ha divergències importants entre "els responsables del *DIEC*" i els seus crítics, no sembla impossible que convinguem tots plegats que aquesta polèmica prové en gran part d'un lamentable malentès i l'arraconem definitivament.

Ara que la Secció Filològica i l'IEC sencer treballen serenament en la preparació de la segona edició del *DIEC* i s'esforcen a obrir vies de comunicació amb els diferents sectors de professionals de la llengua, seria bo que tots se sentissin disposats a col·laborar, deixant de banda recels i ressentiments, en una tasca que és "cosa de tots", encara que la responsabilitat de donar-li forma definitiva sigui de la institució que col·lectivament en té la competència.

RECORDATORI FINAL

Vull recordar, finalment, que aquest treball meu —de comentari, més que de rèplica, de l'*Aproximació*— ha estat fet a títol estrictament personal. Hi he expressat les meves opinions sense tenir en compte si coincidien o no amb les de la Secció Filològica. Confio que seran preses en consideració, com les dels altres crítics o col·laboradors que aporten propostes i suggeriments per a la segona edició, i no cal dir que acataré els acords de la Secció encara que siguin contraris a la meva opinió.